

Første gang, jeg besøgte Tornehamn kirkegaard, var i slutningen af september 1934. Efter en milelang vandring fandt jeg den lille indhegning af hvide birkestammer. Laasen i laagen var en frisk pilekvist. Hele kirkegaarden var urørt siden de store begravelser. Alle de hvide kors stod som dengang, blot med malingen noget afskallet. Vildmarken var vokset inden for hegnet, naturen havde igen taget alting i besiddelse. Store birketræer og røn var vokset op midt i gravene, og græs og revling og blaabær dækkede alle tuer, og overalt voksede og blomstrede den røde gederams. Rønebærene glødede i solen og birken dryssede sine gyldne blade over grave og kors. Ingenting var mere gribende end denne hvileplads. Alle disse mange kors sagde saa meget, – paa nogle var der bare et enkelt navn: Erling, og saa hjemsted, Norge; det var alt, hvad man vidste om sin nærmeste arbejdskammerat. Hvilket indtryk af død og fred!

I september 1936 søgte jeg paany paa en klar frostdag til Tornehamn; freden og stilheden drev mig. Men nu havde kulturen holdt sit indtog! Det primitive birketræshegn var borte. I stedet var bygget en kolossal granitmur spækket med cement. For indgangen var sat en mønjerød jernlaage med rigtig laas. Kirkegaarden var planeret, udlagt med gange og ensartede gravsteder. Alle de gamle hvide kors var taget op, malet fint og sat ned igen, men nogen var drejet en omgang, for der skulde være orden i sagerne, de skulde alle vende samme vej. Desuden var der foretaget en mindre udvidelse af kirkegaarden for at skaffe plads til nutidens døde fra de smaa huse langs banen.

Jeg kunde ikke faa mig selv til at fotografere dette nye, der ikke var i pagt med land og egn, og gik bort for at bevare det første skønne indtryk af død og fred.

Gravsted paa Tibirke Kirkegaard.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

For et Par Aar siden fik jeg af Toldkasserer *Vilh. Tofte* Anmodning om at assistere med Omordning af Familiens Gravsted i Tibirke, idet man var utilfreds med det og frygtede Ubehageligheder af fremtidige Begravelser i Fortsættelse af de daværende. Gravstedet var (og er) meget malerisk beliggende ind under Skoven og det omgivende Stengærde; men den foretagne Anlægsform svarede kun lidet til Stedets særlige Karakter, hvortil kom, at bl. a. Hækken om Gravstedet kun trivedes daarligt, og Gravmælets Placering midt i Gravstedet krævede en mere pretentios Anlægsform, end der stemte med de landskabelige Forhold og Familiens Ønsker.

Ved Omordningen foretoges derfor først og fremmest en Flytning af Gravmælet til højre Hjørne af Gravstedet, ligesom det placeredes umiddelbart paa Jordoverfladen uden de gængse, desværre som Regel saa mislykkede „Stenhøje“. Dernæst opbyggedes et tvesidet Gærde af Marksten om alle fire Sider, og endelig placeredes der i venstre Hjørne bagtil en lav Egetræsbænk, bestaaende af en Planke med en Bolt fæstet til to opadtil tilspidsede Natursten. I Gærdet fortil indrettedes et Trin og en Indgang til Gravstedet, og fra denne førte en Sti af Trædesten til Bænken. Hele Gravstedets Flade dækkedes af Bjørnegræs, og ellers plantedes der kun et Par *Juniperus* samt ved Gravmælet 2 *Cotoneaster horizonthalis* og 1 Birk – samt i Gærdet tørketaalende Stenplanter. Med dette enkle Motiv og med denne „beskedne“ Plantebestand var man enige om, at Stedets særlige Karakter havde faaet sin Tribut, at

90.

91.

Gravmælet havde faaet den naturligste Ramme, og at den Afdøde havde faaet det værdigste og smukkeste Minde og Hvilested. En tør Sommer sinkede Væksten noget, hvorfor Billederne her ovenfor ikke formaar at gengive den Frodighed, som nu karakteriserer Gravstedet.

Arbejdet udførtes med megen Forstaaelse og Interesse af Anlægsgartner *Johannes Jørgensen* i København.

90.-91. *Johannes Tholle*: Familiegravsted paa Tibirke Kirkegaard.
Foto: Forf.